

Urszula Ordon

Znaczenie edukacji przyrodniczej i ekologicznej w przedszkolu i w klasach I–III

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1-2,
36-40

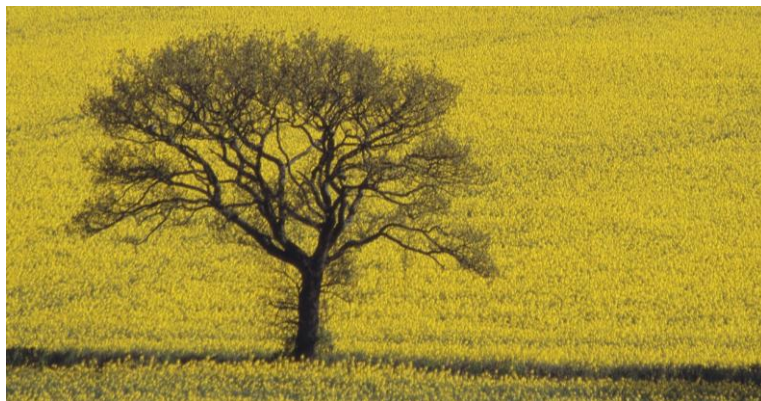
2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- Edukacja regionalna – Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, red. S. Bednarek, Wrocław 2000.
- Korus B., *Ach kieleckie jakie cudne...*, „Nauczanie Początkowe”, Kielce 2002, nr 5/6.
- Królikowski J., *Edukacja regionalna w programie szkoły i szkolnych programach nauczania*, [w:] *Edukacja regionalna – poradnik dla nauczycieli*, red. J. Angiel, Warszawa 2000.
- Mała ojczyzna – Świętokrzyskie. Dziedzictwo kulturowe*, red. G. Okła, Kielce 2002.
- „Moja Szkoła” – Program Zintegrowanej Edukacji w Klasach I–III, Kielce 1999.
- „Nasz Region”, nr 28/03, Wrocław 2000.
- Norwid C. K., *Wiersze wybrane*, Warszawa 1999.
- Orkan W., *Moja mała Ojczyzna*, Kraków 1989.
- Regionalizm, tradycja i współczesność, materiały z sesji popularno-naukowej*, Olsztyn 1995.
- Skorowski H. i in., *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe*, Warszawa 1995.
- Słownik etnologiczny PWN*.
- Zellma A., *Wychowanie człowieka w społeczności lokalnej jako podstawowa kategoria wychowania dla przyszłości*, „Wychowanie na co Dzień” 2003, nr 6.
- Ziemichód-Kornacka R., *Stan i potrzeby edukacji regionalnej*, „Nowa Szkoła” 2001, nr 8.

dr hab. prof. AJD Urszula Ordon
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej

ZNACZENIE EDUKACJI PRZYRODNICZEJ I EKOLOGICZNEJ W PRZEDSZKOLU I W KLASACH I–III

Środowisko, w którym żyje człowiek i którego jest częścią od wieków ulega licznym przemianom. Coraz częściej odczuwalne są negatywne skutki działalności ludzkiej. Człowiek w swoim dążeniu do rozwoju dokonuje wielu wspaniałych odkryć, często jednak niszcząc naturę. Nieustannie docierają informacje o zagrożeniach wynikających z dewastacji lasów tropikalnych, powiększa-

jącej się dziurze ozonowej, kwaśnych deszczach, nadmiernej emisji dwutlenku węgla, zanieczyszczeniu wód odpadami przemysłowymi. Potrzebna jest głęboka przemiana kulturowa oparta na ekologicznym postrzeganiu rzeczywistości, jak również świadomość tego, że przyszłość i stan środowiska naturalnego zależy od troski człowieka o stan tegoż środowiska.

Konieczne staje się określenie w tychże warunkach – właściwego modelu edukacji na miarę przyszłościowych wyzwań zwłaszcza w sytuacji dynamicznych zmian społecznych¹. Ważną rolę w procesie kształtowania właściwych postaw wobec środowiska odgrywa zapoczątkowana już w przedszkolu edukacja przyrodnicza i ekologiczna. Wiek przedszkolny sprzyja kształtowaniu postaw szacunku i odpowiedzialności za świat przyrody, dlatego tak ważne jest, podejmowanie działań edukacyjnych w tym kierunku, dobór właściwych metod, form i środków pracy dydaktyczno-wychowawczej. Metody pracy z dziećmi, jak pisze I. Jarzyńska „bywają odmiennie formułowane przez różnych autorów (...)właściwie dobrana metoda jest najważniejszym elementem nauczania”².

Dziecięca wrażliwość, zdaniem R. Łukaszewicza „to prawdopodobnie lepsza gwarancja ekologicznego porządku życia niż słowa i deklaracje świata ludzi dorosłych”³. Trzeba więc stwarzać sytuacje, w których dzieci przejawiałyby zachowania zgodne z poznanymi normami i przekazać im wiarę, że wiele zależy właśnie od ich postaw.

Przed współczesną edukacją już na szczeblu elementarnym stoi ważne zadanie kształtowania świadomego stosunku do środowiska przyrodniczego, szacunku dla różnych form życia, właściwych, aktywnych postaw wobec przyrody i jej ochrony. Wymaga to odejścia od tradycyjnych wzorów modeli życia i położenia nacisku na kształtowanie osobowości otwartej, autonomicznej, o nastawieniach twórczych i innowacyjnych⁴.

Edukacja ekologiczna wymaga wielokierunkowych i spójnych działań na wszelkich szczeblach edukacji zarówno formalnej jak i nieformalnej. W systemie edukacji formalnej, kształcenie ekologiczne powinno zaczynać się od wychowania przedszkolnego i odbywać się na wszystkich poziomach kształcenia, aby każdy mógł otrzymać zgodny ze swoim wykształceniem odpowiedni zasób wiedzy, umiejętności i mieć ukształtowane właściwe postawy wobec przyrody⁵.

W podnoszeniu świadomości ekologicznej u dzieci w wieku przedszkolnym decydującą rolę odgrywa nauczyciel. Bez jego zaangażowania w kształtowanie postaw proekologicznych, efekty w tejże sferze edukacji mogą być niezadowalające.

¹ W. Błażejowski, *Kształcenie przyrodniczo-techniczne wobec wyzwań cywilizacyjnych XXI wieku*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości*, red. J. Szempruch, Rzeszów 2006, 177–178.

² I. Jarzyńska, *Aktywizujące metody pracy z dziećmi przedszkolnymi w edukacji przyrodniczej*, [w:] *Kierunki przeobrażeń współczesnej edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, red. A. Skowrońska, C. Langier, Częstochowa 2006/2007, s. 85–86.

³ R. Łukaszewicz, *Czarno widzę*, Wolne Inicjatywy Edukacyjne 1993, nr 3, s. 87.

⁴ L. Borzykowska, *Rozwijanie postawy ekologicznej dzieci*, „Życie Szkoły” 1995, nr 4, s. 248.

⁵ D. Cichy, *Koncepcja społecznej edukacji ekologicznej*, „Biologia w Szkole” 1999, nr 9, s. 5.

Wiek przedszkolny to optymalny okres na kształtowanie świadomości przyrodniczej i ekologicznej, wrażliwości, wdrażania zasad etycznych, budowania więzi emocjonalnych z przyrodą.

Edukację ekologiczną i przyrodniczą powinna charakteryzować ciągłość – ma ona obejmować wszystkie typy szkół i placówek wychowawczych. Treściowo nie może skupiać się jedynie na przekazywaniu informacji związanych ze środowiskiem i przyrodą. Sama wiedza teoretyczna nie jest bowiem gwarantem podejmowania właściwych decyzji i wyborów. Ważniejsze od czysto teoretycznych informacji jest wykształcenie u dzieci właściwych postaw – zaangażowania emocjonalnego, które będzie objawiało się poszanowaniem przyrody w każdym miejscu i w każdej formie. Niezwykle ważne jest również rozwijanie aktywności społecznej w zakresie działań na rzecz ochrony przyrody i środowiska, np. wspieranie akcji prowadzonych w konkretnych sprawach związanych z ochroną środowiska, zmiana świadomości społecznej i przepisów prawnych. Metody aktywizujące, zajęcia w terenie, bezpośredni kontakt z przyrodą – to najskuteczniejsze dla młodych ludzi sposoby edukacji ekologicznej i przyrodniczej⁶.

Edukacja środowiskowa to proces całościowy i długotrwały, angażujący wszystkie wymiary człowieka: fizyczny, biologiczny, uczuciowy, duchowy, motoryczny i twórczy. Jego efektem, jak twierdzi I. Jarzyńska „powinno być wszechstronne poznanie własnego środowiska, umiejętność właściwego korzystania z jego dóbr i walorów oraz oceniania konsekwencji własnego postępowania”⁷. Dzieci w wieku przedszkolnym są baczniymi obserwatorami otaczającego świata, zauważają niszczenie przyrody przez innych ludzi, wierzą w korzystne zmiany na rzecz środowiska. Jest to okres szczególnej wrażliwości na przyrodę i cały otaczający świat. Istnieje więc szansa na emocjonalne związanie dzieci z ideą ochrony środowiska, jak również ukształtowanie ich praktycznych zachowań proekologicznych we własnym otoczeniu.

Edukacja ekologiczna i przyrodnicza kształtuje cechy osobowościowe wychowanka, jego postawy, nawyki i poglądy. Aby przyniosła pożądane rezultaty, musi być adresowana do różnych sfer ludzkiego życia, a nie jedynie do intelektu. W literaturze pedagogicznej istnieją różne klasyfikacje celów edukacji przyrodniczej i ekologicznej. J. Ochenduszko proponuje następujące **cele ogólne kształcenia ekologicznego**:

- objaśnianie jednostkom i społeczeństwu istoty globalnego charakteru środowiska, wynikającego z interpretacji naturalnych i sztucznych jego czynników (biologicznych, fizycznych, społecznych, ekonomicznych, kulturowych),
- opanowanie wiedzy,

⁶ G. Bożek, *Jesteśmy z jednej ziemi*, „Biologia w Szkole” 1999, nr 9, s. 3.

⁷ I. Jarzyńska, *Wykorzystanie walorów środowiska lokalnego w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna na początku XXI wieku. Wyzwania i konteksty*, red. M. Królca, E. Piwonarska, E. Skoczylas-Krolla, Częstochowa 2007, s. 293.

- przyswojenie postaw i umiejętności, które pozwolą uczestniczyć w sposób odpowiedzialny i efektywny w skutecznym rozwiązywaniu obecnych problemów ekologicznych oraz zapobiegać mogącym się pojawiać w przyszłości,
- kształtowanie poziomu życia niezagrażającego środowisku.

Cele ogólne stanowią podstawę do formułowania **celów szczegółowych**, które autor porządkuje według trzech równorzędnych kategorii:

- a) **cele emocjonalne** – obejmujące wartości proekologiczne,
- b) **cele poznawcze** – związane z wiedzą o środowisku, jego ochroną i zagrożeniami oraz umiejętnością intelektualnego rozwiązywania problemów ekologicznych,
- c) **cele związane ze sferą umiejętności praktycznych** – umożliwiające praktyczne rozwiązywanie problemów dotyczących środowiska⁸.

W inny sposób zostały sformułowane **cele ekologiczne przez E. i J. Frątczaków**. Autorzy wymienili następujące cele:

- poznawanie motywów i sposobów ochrony i kształtowania środowiska,
- kształtowanie umiejętności dostrzegania zjawisk w ekosystemach, przewidywania i oceny pewnych następstw obserwowanych zjawisk przyrodniczych i działalności człowieka,
- kształtowanie emocjonalnego stosunku do określonych zjawisk i obiektów w środowisku człowieka,
- pomaganie w nabyciu pozytywnych przekonań i postaw wobec określonych zjawisk i obiektów w środowisku człowieka⁹.

W odniesieniu do dzieci w wieku przedszkolnym działania nauczyciela powinny się skupiać przede wszystkim na:

- zapoznawaniu z wyglądem oraz sposobem życia roślin i zwierząt z najbliższego środowiska,
- kształtowaniu umiejętności obserwowania rzeczywistości przyrodniczej i społecznej,
- kształtowaniu umiejętności dostrzegania piękna w obiektach i zjawiskach przyrodniczych (tęcza, rosa, szadź, śpiew ptaków, zachód słońca, pąki kwiatów itp.),
- uwrażliwianiu na zło wyrządzane przyrodzie, w tym również człowiekowi,
- kształtowaniu umiejętności współbrzmienia z przyrodą,
- rozumieniu współzależności¹⁰.

⁸ J. Ochenduszko, *Potrzeba zmian w edukacji ekologicznej*, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa 1993.

⁹ E. J. Frątczakowie, *Edukacja ekologiczna uczniów klas I–III*, Pabianice 1994, s. 13.

¹⁰ Tamże, s. 14.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych z dnia 23 sierpnia 2007 roku mówi: „**Celem wychowania przedszkolnego jest wspomaganie i ukierunkowywanie rozwoju dziecka zgodnie z jego wrodzonym potencjałem i możliwościami rozwojowymi w relacjach ze środowiskiem społeczno-kulturowym i przyrodniczym**”¹¹. Wynikające z powyższego celu zadania, nauczyciel realizuje w ramach określonych obszarów edukacyjnych:

- I. Poznawanie i rozumienie siebie i świata.
- II. Nabywanie umiejętności przez działanie.
- III. Odnajdywanie swojego miejsca w grupie rówieśniczej, wspólnocie.
- IV. Budowanie systemu wartości.

W każdym z tych obszarów zawarte są treści mające na celu rozwijanie wrażliwości ekologicznej, kształtujące świadomość ekologiczną, uczące, że jesteśmy częścią przyrody i musimy o nią dbać. Nauczyciel wychowania przedszkolnego ma możliwość dokonania wyboru programu zgodnego z podstawą programową, dostosowując zawarte w nim treści do potrzeb i możliwości dzieci. Treści zawarte w programach są zintegrowane. Nauczyciel każdą sytuację planowaną i nieplanowaną powinien wykorzystywać w celu kształtowania właściwych zachowań i postaw. Powinien stwarzać okazje do nabywania doświadczeń, sprzyjających rozwijaniu pożądanых cech charakteru i osobowości, które pozwolą dzieciom wyrastać na wartościowych i szczęśliwych ludzi.

U progu edukacji dziecka pojawia się więc potrzeba rozwijania wrażliwości ekologicznej i przyrodniczej, rozumianej jako zdolność dostrzegania walorów środowiska przyrodniczego i właściwego reagowania na jego potrzeby. Kształtowanie postaw najmłodszych wobec przyrody stanowi fundament dla ich pełnego rozwoju. Wiek przedszkolny jest zdaniem pedagogów niezmiernie ważny dla podejmowania działań kształtujących osobowość dziecka. Charakteryzuje go szczególnie duża podatność na wpływy nauczyciela, ogromna chłonność poznawcza, zdolność przyswajania nowych wiadomości i umiejętności. Dziecko posiada duże możliwości rozwoju intelektualnego. Istnieją, więc szczególnie duże szanse, by już u progu systematycznej edukacji uwzględnić rozwijanie wrażliwości ekologicznej, warunkującej umacnianie proekologicznych i przyrodniczo-środowiskowych postaw opartych na przyjętym społecznie systemie wartości¹².

Urszula Ordon

¹¹ Załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 r. (DZ.U. z dnia 31 sierpnia 2007 r. Nr 157, poz 1100) *Podstawa Programowa Wychowania Przedszkolnego dla Przedszkoli i Oddziałów Przedszkolnych w Szkołach Podstawowych*.

¹² L. Domka, *Rozwijanie wrażliwości ekologicznej – ważnym zadaniem edukacji*, „Życie Szkoły” 1992, nr 3, s. 161.